

**ANDRZEJ SULIBORSKI
JUSTYNA TOMCZYK**

Uniwersytet Łódzki

FUNDUSZE EUROPEJSKIE (EFRR, EFS, FS) A NIERÓWNOŚCI ROZWOJU SPOŁECZNO-GOSPODARCZEGO GMIN WIEJSKICH WOJEWÓDZTWA ŁÓDZKIEGO

Abstract: European Funds (ERDF, ESF, CF) and Inequalities of Social and Economic Development of Rural Communes of Łódzkie Voivodeship. This article attempts to define the role of the size of European Union funds in shaping inequalities of socio-economic development. The examination covered the municipalities of rural administrative status. The first stage consists of following the spatial dimension of absorption of European Union funds by rural communities in ending financial perspective 2007–2013. The second stage involved an analysis of inequalities socio-economic development in the two time cuts of 2008 and 2013. The last stage step was the presentation of the relationship between the absorption of European Union funds and changes in the spatial structure of the socio-economic communities. The main conclusion of the study is the low impact of selected EU funds, compared with the financing instruments of the Common Agricultural Policy, on the socio-economic development of rural areas.

Keywords: European Union funds, inequality, rural areas, socio-economic development.

Wprowadzenie

Jednym z głównych wyzwań dla geografii jako nauki jest zrozumienie i wyjaśnienie różnorodności przestrzennej środowiska geograficznego. Różnorodność wynika z naturalnych cech przestrzeni, ale również jest efektem rozwoju społeczno-gospodarczego. Na szeroko pojęte zróżnicowanie przestrzeni składają się nierówności i dysproporcje [Tobiasz-Lis 2014]. Nierówność, rozumiana jako kategoria społeczno-ekonomiczna, mówi o jej trzech głównych składowych: nierównym dostępie, nierównym podziale oraz niesprawiedliwości społecznej, a wszystkie one znajdują swój wyraz w przestrzeni. Na kształtowanie się nierówności w przestrzeni wpływ może mieć wiele czynników. Do najważniejszych zalicza się walory środowiska przyrodniczego, potencjał społeczno-demograficzny i gospodarczy, strukturę funkcjonalno-przestrzen-

ną oraz położenie miejscowości i jej relacje w systemie osadniczym. O panujących nierównościach w poziomie rozwoju gmin decyduje koncentracja wymienionych zasobów w przestrzeni wiejskiej [Wójcik 2008] oraz geneza i sam przebieg procesów społeczno-gospodarczych w gminach wiejskich. W literaturze przedmiotu pojęcie *nierówności* traktowane jest często jako słowo bliskoznaczne pojęciu *dysproporcji*. Jeśli traktujemy, że nierówności są immanentną cechą przestrzeni autotelicznej, to przyjmują one znaczenie dysproporcji, wówczas gdy są negatywnie postrzegane społecznie i traktowane jako istotne dla życia społeczności lokalnych (przestrzeń heteroteliczna). Należy zatem uznać, że nie każda nierówność jest dysproporcją, ale każda dysproporcja jest pewną formą nierówności [Suliborski, Wójcik 2014].

Przystąpienie Polski do UE miało umożliwić samorządom, a w szczególności gminom wiejskim, szybszy rozwój społeczno-gospodarczy. Status członka UE wiąże się z możliwością uzyskania dodatkowych środków finansowych z funduszy unijnych. Zmniejszenie nierówności regionalnych oraz wspieranie wzrostu gospodarczego, społecznego i przestrzennego jest głównym założeniem funkcjonowania polityki spójności UE. Instrumentami polityki spójności są fundusze europejskie. Badając dystrybucję przestrzenną środków pieniężnych z tych funduszy w układzie gminnym można sformułować dwie hipotezy badawcze:

- fundusze strukturalne wraz z Funduszem Spójności, jako narzędzia polityki spójności, są istotną stymulantą wzrostu poziomu rozwoju społeczno-gospodarczego gmin wiejskich w województwie,
- absorpcja wybranych funduszy strukturalnych oraz Funduszu Spójności przez gminy wiejskie może być jedną z przyczyn wzrostu nierówności społeczno-gospodarczych w obszarach wiejskich regionu.

Celem badania była próba określenia roli wybranych funduszy unijnych, uzyskanych przez samorządy gminne, będących instrumentami polityki spójności w kształtowaniu się nierówności rozwoju społeczno-gospodarczego między gminami wiejskimi woj. łódzkiego. Jego zrealizowanie wymagało wypełnienia trzech celów szczegółowych:

- ustalenia rozmieszczenia przestrzennego absorpcji wybranych strukturalnych funduszy unijnych oraz Funduszu Spójności przez samorządy gmin wiejskich w perspektywie finansowej 2007–2013;
- identyfikacji przestrzennych zmian nierówności rozwoju społeczno-gospodarczego w gminach wiejskich regionu łódzkiego w dwóch przekrojach czasowych 2008 i 2013;
- określenia związku między absorpcją unijnych środków przez samorządy gminne a zmianą przestrzenną struktury nierówności społeczno-gospodarczych w gminach.

Badając relację między absorpcją funduszy unijnych przez gminy wiejskie a ich rozwojem społeczno-gospodarczym, pod uwagę wzięto jedynie projekty realizowane przez politykę spójności Unii Europejskiej. Jest ona finansowana przez dwa fundusze

strukturalne, tj. Europejski Fundusz Rozwoju Regionalnego (EFRR) i Europejski Fundusz Społeczny (EFS), a także dzięki Funduszowi Spójności (FS). Pominięto środki pochodzące z Europejskiego Funduszu Rolnego Rozwoju Obszarów Wiejskich (EFRROW) i Europejskiego Funduszu Rybackiego, które związane są z prowadzeniem Wspólnej Polityki Rolnej Unii Europejskiej. Dotychczasowe badania ukazały wpływ instrumentów WPR na różnicowanie się rozwoju społeczno-gospodarczego gmin wiejskich. Ciekawość wzbudza wpływ instrumentów finansowych nieskierowanych bezpośrednio na tereny wiejskie. Czy środki pieniężne polityki spójności w takim samym stopniu decydują o rozwoju obszarów wiejskich?

Materiał statystyczny potrzebny do określenia poziomu rozwoju gmin został pozyskany z Banku Danych Lokalnych Głównego Urzędu Statystycznego. Dane niezbędne do określenia wielkości uzyskanych środków finansowych z Unii Europejskiej pochodzą z oficjalnej strony internetowej Mapy Dotacji Unii Europejskiej, stworzonej przez Ministerstwo Infrastruktury i Rozwoju, na podstawie Krajowego Systemu Informatycznego oraz Systemu Rozliczania Projektów. Krajowy System Informatyczny (KSI) jest częścią projektu SIMIK w latach 2007–2013. Jest to system informatyczny stworzony zgodnie z *Rozporządzeniem ogólnym Rady (WE) nr 1083/2006*. Celem Systemu Informatycznego Monitoringu i Kontroli jest skuteczne zarządzanie środkami finansowymi UE, pochodzącymi z Funduszy strukturalnych i Funduszu Spójności.

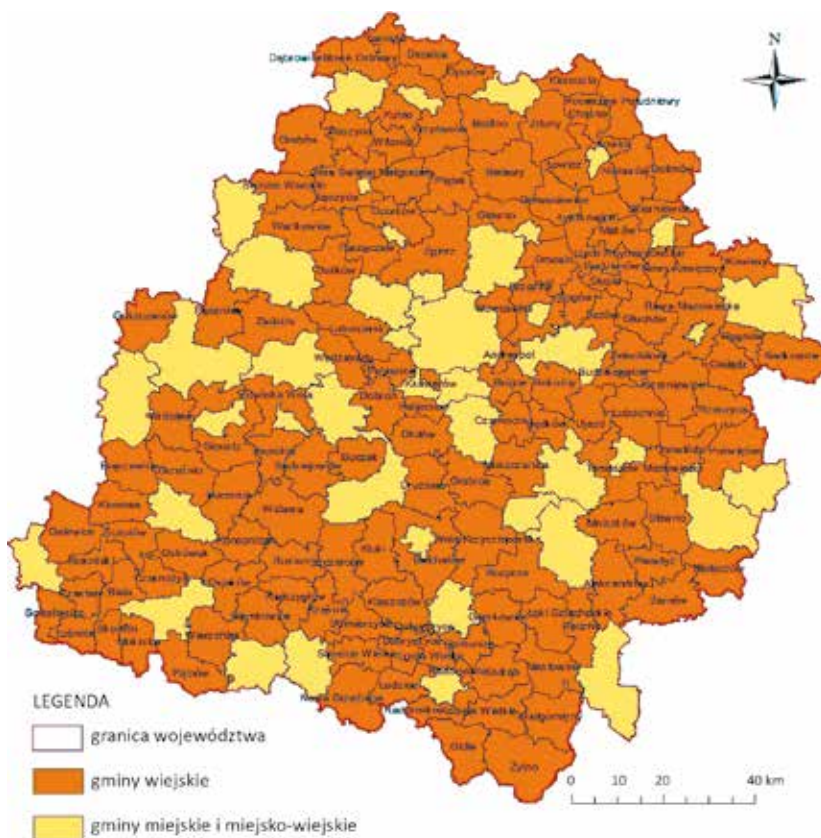
1. Charakterystyka gmin wiejskich regionu łódzkiego

Gminy wiejskie (ryc. 1) odgrywają, zarówno pod względem ilościowym, jak i zajmowanej powierzchni, istotną rolę w strukturze terytorialnej województwa. Na ogólną liczbę 177 gmin status wiejski posiadają 133 jednostki (75%), które zajmują blisko $\frac{3}{4}$ terytorium województwa (13,5 tys. km², czyli 74,5%). Pod względem ludnościowym znaczenie gmin wiejskich jest znacznie mniejsze, bowiem skupiają 735 tys. osób, co stanowi ok. 29% mieszkańców regionu łódzkiego. Gminy najbardziej różnorodne w regionie pod względem zajmowanej powierzchni i liczby mieszkańców występują w aglomeracji łódzkiej. Tutaj położona jest gmina największa i najmniejsza obszarowo (Zgierz 199 km² i Ksawerów 14 km²) oraz największa ludnościowo gmina (Andrespol – 13 180 osób), natomiast najmniej mieszkańców ma jedna z gmin powiatu rawskiego (Regnów – 1846 osób)¹ leżąca w sąsiedztwie aglomeracji.

Współczesny poziom rozwoju obszarów wiejskich woj. łódzkiego wynika z warunków przyrodniczych środowiska, ekspansji osadnictwa czy działalności gospodarczej człowieka. Region łódzki charakteryzuje się wysokim udziałem użytków rolnych w ogólnej powierzchni województwa (ponad 70% pow.). Pola uprawne stanowią dominującą formę krajobrazu na obszarach dobrych i bardzo dobrych gleb w części północnej regionu, szczególnie w gminach zlokalizowanych w powiecie kutnowskim,

¹ Źródło: [Bank Danych Lokalnych GUS, stat.gov.pl].

łęczyckim i łowickim (ponad 80% pow. powiatu) oraz średnich i dobrych (ok. 75% pow. powiatu) głównie w sieradzkim i rawskim. Niski udział użytków rolnych charakterystyczny jest dla obszarów o słabym potencjale produkcyjnym gleb, lecz wciąż przekraczają one 50% powierzchni powiatu. Sady woj. łódzkiego zajmują tereny rolnicze strefy podmiejskiej Łodzi oraz powiatu skierniewickiego. Duże i zwarte kompleksy trwałych użytków zielonych (prawie 12% pow.), którym towarzyszą często tereny podmokłe, występują przede wszystkim w dolinach głównych rzek regionu – Warty, Pilicy, Bzury i Neru. Intensywny rozwój przemysłu w XIX w., a co za tym idzie karczunek lasów, spowodował zanik pierwotnej dominacji powierzchni leśnych i sprawił, że województwo ma najniższy w kraju wskaźnik lesistości (nieco ponad 20% pow.). Kompleksy leśne zajmują najłabsze gleby w regionie. Największą lesistość mają gminy położone wzdłuż biegu Pilicy, (pozostałość dawnej Puszczy Pilickiej) oraz obszary odpowiadające dolinie Warty i Widawki [Koter *et al.* 2000].

Ryc. 1. Gminy wiejskie woj. łódzkiego w 2013 r.
 Źródło: Opracowanie własne (ryc. 1–4).

2. Wpływ funduszy unijnych na rozwój Polski – przegląd literatury

Badania dotyczące wykorzystania środków z Unii Europejskiej przez Polskę były prowadzone przede wszystkim przez ekonomistów, geografów oraz socjologów. W pracach ekonomistów absorpcja środków unijnych rozpatrywana jest pod kątem efektywności wykorzystywania oraz ich wpływu na poziom rozwoju gospodarczego kraju. Geografowie zwracają uwagę na przestrzenne rozmieszczenie funduszy oraz ich wpływ na zmiany w rozwoju regionalnym. Badania socjologiczne kładą główny nacisk na aspekt społeczny absorpcji funduszy, a także na oddziaływanie poszczególnych programów unijnych na rozwój społeczeństwa lokalnego.

Problematyka określenia wpływu funduszy unijnych na kształtowanie się poziomu rozwoju Polski pojawiła się jeszcze przed wstąpieniem Polski do UE, a dokładniej wraz z pojawieniem się funduszy przedakcesyjnych. Szczególnym obszarem badań stała się wieś. Pierwszy tom *Studiów Obszarów Wiejskich* pod redakcją Bańskiego [2001] został poświęcony właśnie sytuacji gospodarczej i społecznej obszarów wiejskich Polski oraz poszczególnych regionów kraju. Artykuły w nim zamieszczone opisują ówczesną pozycję terenów wiejskich i rolnictwa na tle krajów starej UE. Ekonomiści, na moment przed przystąpieniem Polski do Unii, dokonali oceny oddziaływania i absorpcji funduszy – PHARE, SAPARD, ISPA – przez wieś i gospodarstwa rolne, ze szczególnym uwzględnieniem wpływu na różne płaszczyzny rozwoju społeczno-gospodarczego [Wójcik-Augustyniak 2004]. Dopiero po 5–10 latach od wejścia Polski do Unii można było dokonać oceny zmian, które nastąpiły w wyniku otrzymanych środków finansowych. Wówczas pojawiło się wiele publikacji i artykułów, stworzonych przez geografów, mówiących o roli Wspólnej Polityki Rolnej i jej instrumentów finansowania w kształtowaniu zróżnicowania rozwoju na szczeblu krajowym i regionalnym. Geografowie określali wpływ polityki WPR i jej środków na rolnictwo, obszary wiejskie oraz społeczność wiejską. Wśród tych prac wyróżnić można trzy problemowe obszary badawcze.

Pierwszy, stanowią prace z zakresu oddziaływania filarów WPR na zmiany w rolnictwie polskim. Badania prowadzone były w ujęciu przestrzennym, na poziomie województw lub powiatów. Uzyskane wyniki prezentują kim są beneficjenci oraz na co przeznaczają uzyskane środki, a także na jakie działy rolnictwa i w jakim stopniu wpływają pieniądze z budżetu unijnego w zależności od wielkości i struktury przyznanych środków [Rudnicki 2007, 2014; Zawalińska 2010, 2011]. Prace te mają głównie charakter ekonomiczny i statystyczny, gdyż ukazują ilość, a nie jakość zmian w gospodarce rolnej.

Wraz z pojawieniem się w ostatniej perspektywie finansowej 2007–2013 zmodernizowanej wersji *Programu Rozwoju Obszarów Wiejskich*, w badaniach położono nacisk na problem rozwoju terenów wiejskich rozumiany jako poprawa jakości życia na wsi. Jednocześnie ukazały się badania, których głównym celem było zaprezen-

wanie zachodzących na wsi zmian pod wpływem PROW-u oraz programu Odnowa Wsi [Kłodziński 2006; Kołodziejczak 2014]. Prace mają charakter informujący o liczbie przyznanych funduszy i związanych z tym podjętych działaniach, ale także oceniający wpływ środków na rozwój społeczno-gospodarczy obszarów wiejskich. W ramach *Studiów Obszarów Wiejskich* w 2010 r. powstał tom zawierający artykuły o problematyce „Roli środków UE w rozwoju obszarów wiejskich”. Omówiono w nim następujące zagadnienia: fundusze pozyskiwane z UE jako czynnik modernizacji rolnictwa, rola środków UE w rozwoju i modernizacji obszarów wiejskich, wpływ WPR na funkcjonowanie sektora rolniczego, realizacja *PROW* w Polsce oraz przemiany społeczne i gospodarcze na obszarach wiejskich Polski, będące efektem realizacji projektów współfinansowanych przez UE [Kacprzak, Kołodziejczak 2010].

Coraz częściej powstają również prace traktujące o zmianach, jakie zachodzą w społeczeństwie wiejskim pod wpływem uzyskanych środków unijnych. Autorzy starają się w swych badaniach zaprezentować, w jaki sposób środki z UE decydują o zmianach w kształtowaniu się kapitału społecznego oraz jak możliwość wykorzystania środków unijnych pobudza do różnego typu inicjatyw społecznych [Kamiński 2010; Czapiewska 2011]. Powstają także prace, w których wykazuje się wpływ funduszy europejskich na kształtowanie się poziomu PKB w poszczególnych regionach Polski [Biczkowski 2013].

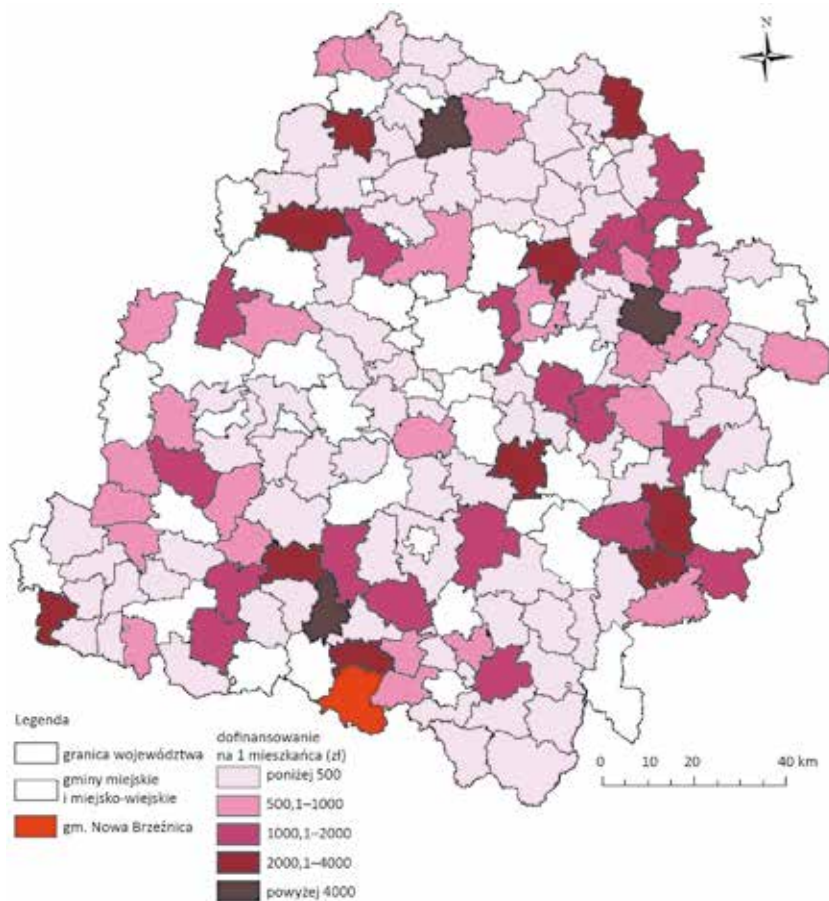
Większość zatem prac badawczych wskazuje na pozytywne oddziaływanie środków UE na rozwój obszarów wiejskich. Efektem tego wpływu jest progres gospodarczy i społeczny regionów Polski. Należy jednak zwrócić uwagę, że w ww. pracach rozpatrywane są głównie środki pochodzące z programów i funduszy skierowanych na potrzeby rolnictwa i mieszkańców terenów wiejskich. Analizie nie zostały poddane fundusze, które pośrednio decydują o rozwoju regionalnym, a dokładniej instrumenty polityki spójności UE.

3. Absorpcja funduszy unijnych w ramach polityki spójności (EFRR, EFS, FS)

Kwota dofinansowania z funduszy unijnych (strukturalnych oraz Funduszu Spójności) wszystkich projektów pozyskanych przez przedsiębiorstwa, jednostki budżetowe, trzeci sektor, samorządy wszystkich jednostek terytorialnych na terenie województwa wyniosła ponad 23,5 mld zł (na 13 442 projektów), co daje nieco ponad 9 tys. zł na 1 mieszkańca. Region łódzki w 2013 r. był piątym województwem Polski w liczbie projektów współfinansowanych przez UE oraz siódmym według wysokości dofinansowania unijnego. Najwięcej projektów² zostało zrealizowanych na terenie powiatu łowickiego (894 projektów), zaś najmniej w powiecie pączęzańskim (228).

² Poza powiatami grodzkimi woj. łódzkiego.

Rozpatrując wielkość dofinansowania ze środków unijnych projektów na pierwszym miejscu znalazł się powiat sieradzki (ponad 1 mld zł), zaś ostatnie miejsce zajął powiat łęczycki – ok. 222 mln zł. W gminach wiejskich, w ramach wziętych pod uwagę funduszy (EFS, EFS i FS), samorządy gminne zrealizowały projekty o łącznej kwocie dofinansowania ponad 670 mln zł w okresie 2007–2013. W badaniu ujęto projekty zrealizowane przez samorządy i samorządowe jednostki budżetowe. Zakres projektów był różnorodny, począwszy od administracji, przez naukę i edukację, aż po transport. Z Funduszu Spójności korzystały gminy wiejskie w przypadku dofinansowania działań z zakresu energetyki i ochrony środowiska (np. realizacja gospodarki ściekowej).

Ryc. 2. Wielkość dofinansowania projektów z funduszy unijnych (EFRR, EFS, FS) na 1 mieszkańca gminy wiejskiej woj. łódzkiego w latach 2007–2013

Przestrzenna dystrybucja środków unijnych w gminach wiejskich woj. łódzkiego w perspektywie finansowej 2007–2013 została przedstawiona na ryc. 2. Rozkład

przestrzenny uzyskanych środków przez gminy w przeliczeniu na 1 mieszkańca jest wyraźnie nierównomierny, generalnie wyższy w części północnej, wschodniej przedpoliczańskiej (bez opoczyńskiego) i środkowo-południowej (obszar bełchatowski). W regionie tylko 3 gminy (niecałe 2,3 gmin) charakteryzowało się bardzo wysoką absorpcją środków unijnych (powyżej 4 tys. zł na mieszkańca). Były to następujące jednostki: Głuchów (powiat skierniewicki), Krzyżanów (powiat kutnowski) i Rząśnia (powiat pajęczański). Najliczniejszą grupę stanowią zaś gminy o bardzo małej (75) lub małej (24) absorpcji tych środków (1 tys. zł lub mniej), a jedna gmina (Nowa Brzeźnica w powiecie pajęczańskim) w ogóle nie skorzystała z funduszy strukturalnych UE (łącznie stanowią one 75% wszystkich gmin wiejskich regionu). Pozostałe 30 gmin (22,5% ogólnej liczby gmin wiejskich) uzyskało dofinansowanie w granicach 1000–4000 zł na mieszkańca gminy.

4. Nierówności poziomu rozwoju społeczno-gospodarczego i ich zmiany

Poziom rozwoju społeczno-gospodarczego gmin wiejskich opracowano dla 2008 i 2013 r., czyli dla początku i ostatniego roku poprzedniej perspektywy finansowej Unii Europejskiej. Do jego określenia wykorzystano jedną z metod taksonomicznych – Hellwiga, która pozwoliła uzyskać miarę agregatową w postaci wskaźnika syntetycznego przedstawiającego odległość badanego obiektu (gminy) od teoretycznego wzorca rozwoju [Hellwig 1968]. Wzorcem tym jest hipotetyczna gmina o najlepszych wartościach zmiennych.

Ocenę poziomu rozwoju społeczno-gospodarczego gmin wiejskich woj. łódzkiego przeprowadzono na podstawie zbioru 17 zmiennych, tzn.

1. Zmienne demograficzne

- 1.1. przyrost naturalny w przeliczeniu na 1000 osób,
- 1.2. zameldowania w przeliczeniu na 1000 osób,
- 1.3. saldo migracji zagranicznych w przeliczeniu na 1000 osób.

2. Aktywności ekonomiczne ludności

- 2.1. liczba ludności w wieku przedprodukcyjnym i poprodukcyjnym w odniesieniu do liczby ludności w wieku produkcyjnym,
- 2.2. liczba pracujących na 100 osób w wieku produkcyjnym,
- 2.3. udział liczby bezrobotnych w liczbie ludności ogółem,
- 2.4. podmioty wpisane do rejestru REGON w przeliczeniu na 10 tys. mieszkańców.

3. Zagospodarowanie przestrzenne

- 3.1. liczba osób przypadająca na 1 izbę,
- 3.2. liczba osób korzystających z oczyszczalni ścieków w stosunku do liczby ludności ogółem,
- 3.3. udział użytków rolnych w powierzchni gminy ogółem.

4. Infrastruktura społeczna

- 4.1 liczba czytelników bibliotek w przeliczeniu na 1000 ludności,
- 4.2. liczba udzielonych noclegów w przeliczeniu na 1000 mieszkańców,
- 4.3. liczba przychodni zdrowia w przeliczeniu na 10 tys. mieszkańców.

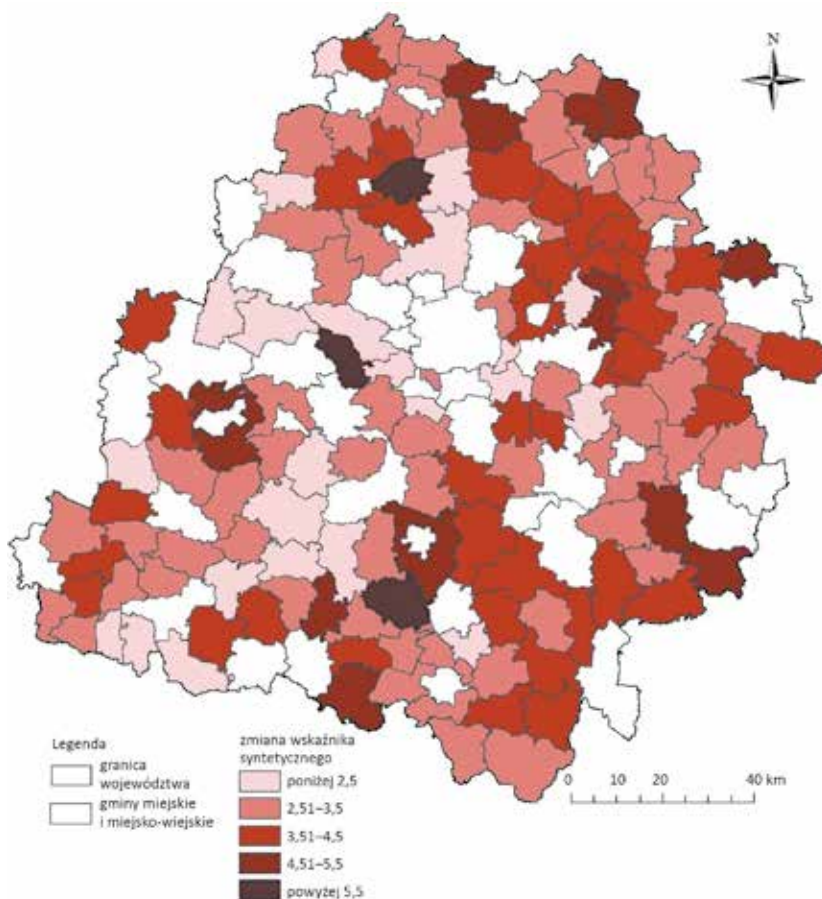
5. Budżet gminy

- 5.1. wydatki gminy w przeliczeniu na 1 mieszkańca,
- 5.2. udział dotacji inwestycyjnych w dochodach gminy ogółem,
- 5.3. roczne wpływy z opłaty targowej na targowiskach stałych i sezonowych ogółem w dochodach gminy ogółem,
- 5.4. udział wydatków na drogi publiczne w wydatkach gminy ogółem.

Wyżej wymienione 17 cech w kolejnej fazie analizy statystycznej pozwoliły zbudować macierz wartości cech. Posłużyła ona do wyznaczenia wzorca rozwoju – gminy teoretycznej, opisanego maksymalnymi wartościami standaryzowanymi (stymulanty) oraz wartościami minimalnymi (destymulanty). Do grupy destymulant zaliczono następujące zmienne: 1.3., 2.1., 2.3., 3.1. oraz 5.1., czyli te, których wartość jest najniższa we wzorcowych najlepiej rozwiniętych gminach.

W 2013 r. w regionie łódzkim dominują wyraźnie obszary o średniej wielkości syntetycznego wskaźnika rozwoju społeczno-gospodarczego (117 gmin, blisko 88% wszystkich gmin wiejskich). Najwyższy poziom wskaźnika osiąga zaledwie 11 gmin (8,3% gmin). Grupują się one w części południowej województwa – bardziej zasobnej w surowce mineralne i o atrakcyjniejszym środowisku naturalnym. Część z nich położona jest w strefie podmiejskiej Łodzi, inne usytuowane są w pobliżu kopalni węgla brunatnego w Bełchatowie, a także w sąsiedztwie rzek i lasów, czyli na obszarach o rozwiniętych funkcjach turystyczno-rekreacyjnych (np. nadpiliczańskie okolice Tomaszowa Mazowieckiego). Najniższy poziom rozwoju tworzy grupa 5 gmin i są to przede wszystkim jednostki o charakterze rolniczym, usytuowane na peryferiach województwa, w szczególności przy granicy południowej.

Analiza zmian wartości miernika syntetycznego dla gmin wiejskich w dwóch okresach badawczych została przedstawiona w wymiarze przestrzennym (ryc. 3). Wszystkie gminy wiejskie charakteryzowały się wzrostem wskaźnika, co świadczy o ich rozwoju społeczno-gospodarczym, który był jednak istotnie zróżnicowany ilościowo. Najliczniejszą grupę stanowiły jednostki o dużym wzroście wskaźnika syntetycznego rozwoju (56 – 42,1% gmin). Większość z nich zlokalizowana była w części północnej, wschodniej i południowo-wschodniej woj. łódzkiego. Gminy o bardzo małym poziomie rozwoju (22 – 16,5% gmin), skoncentrowane były w części zachodniej regionu. Największą zmianę wskaźnika syntetycznego poziomu rozwoju społeczno-gospodarczego odnotowały trzy gminy: Góra Świętej Małgorzaty (powiat łęczycki), Wodzierady (powiat łaski) oraz Kleszczów (powiat bełchatowski).

Ryc. 3. Zmiany w poziomie rozwoju społeczno-gospodarczego gmin wiejskich woj. łódzkiego, 2008 a 2013 r. (wartości bezwzględne)

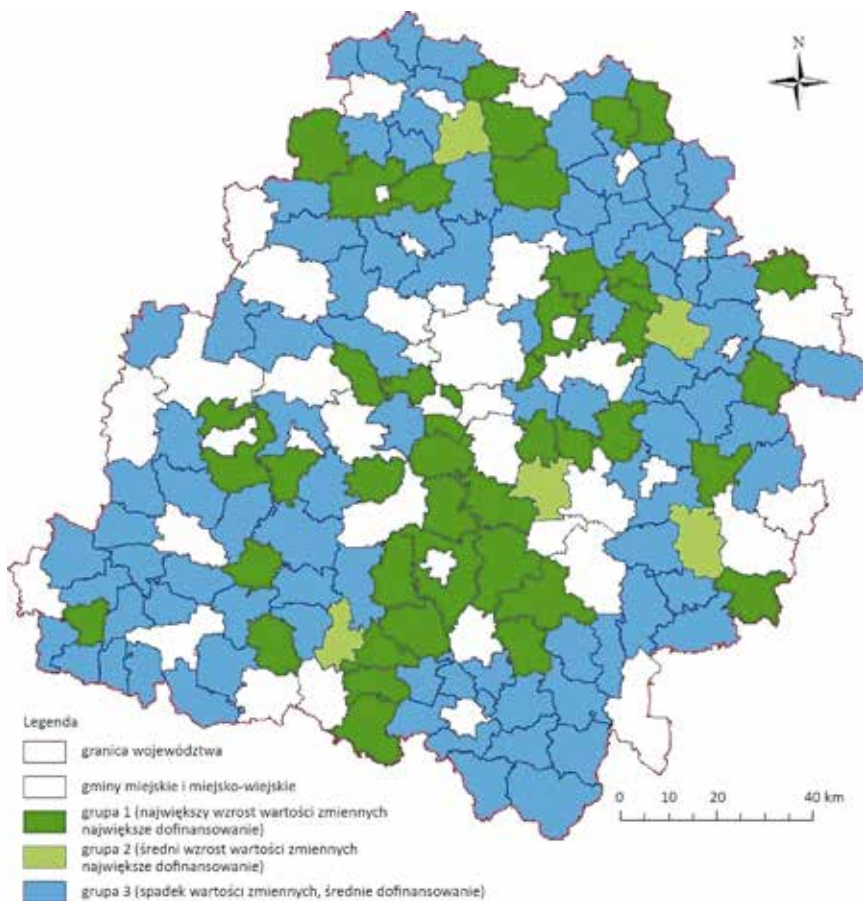
Współczynnik zmienności wskaźnika syntetycznego w 2008 r. (0,0015) był niewiele wyższy niż ten sam współczynnik w 2013 r. (0,0013). Potwierdza to niewielkie zróżnicowanie w poziomie rozwoju społeczno-gospodarczego, zarówno w pierwszym, jak i w ostatnim roku ostatniej perspektywy finansowej UE. Niewielki spadek współczynnika zmienności świadczy o stopniowym wyrównywaniu się poziomu rozwoju między gminami wiejskimi.

5. Związek między wysokością dofinansowania unijnego wybranych funduszy europejskich a rozwojem społeczno-gospodarczym

Trzecim celem badania było określenie związku między absorpcją środków unijnych pochodzących z EFRR, EFS i FS, pozyskanych przez samorządy gminne a rozwojem społeczno-gospodarczym (ryc. 4). Współczynnik korelacji liniowej Pearsona między zestandaryzowaną wielkością absorpcji środków unijnych a różnicą między sumą zestandaryzowanych zmiennych, opisujących poziom rozwoju gmin wiejskich w 2013 i 2008 r., wyniósł $-0,026$. Oznacza to brak zależności między wzrostem poziomu rozwoju gmin a wielkością ich wsparcia finansowego przez fundusze strukturalne (EFRR, EFS) oraz Fundusz Spójności, będące instrumentami polityki spójności Unii Europejskiej.

Najliczniejszą grupę stanowią gminy wiejskie (86), które charakteryzowały się w badanym okresie spadkiem sumy wartości zestandaryzowanych zmiennych, a także posiadały średni poziom dofinansowania projektów ze środków unijnych. Ponad połowę mniej (42) liczy grupa gmin, która między 2008 a 2013 r. odnotowała największy wzrost sumy wartości zestandaryzowanych zmiennych, a jednocześnie średnią wielkość dofinansowania z wybranych funduszy unijnych. Ich największe skupisko widoczne jest w paśmie piotrkowsko-bełchatowskim. Na rozwój gmin wiejskich w tym obszarze większy wpływ mają podatki uzyskane od ogromnych przedsiębiorstw przemysłowych, czy logistycznych – zajmujących tutaj duże powierzchnie magazynowe. Drugim obszarem koncentracji takich gmin są tereny północne województwa, gdzie na rozwój obszarów wiejskich wpływ mają bezpośrednie dotacje na rolnictwo. Trzecie skupisko gmin należących do tej grupy jest zlokalizowane w najbliższym sąsiedztwie aglomeracji miejskiej, w części północno-wschodniej. Ich rozwój uwarunkowany jest napływem podatków od zysków wielu przedsiębiorstw lokalizujących się tutaj w związku z niewielką odległością do Łodzi oraz bliskością skrzyżowania autostrad.

W woj. łódzkim jest pięć gmin zlokalizowanych w rozproszeniu, głównie w strefie peryferyjnej regionu (Sławno – powiat opoczyński, Moszczenica – powiat piotrkowski, Krzyżanów – powiat kutnowski, Głuchów – powiat skierniewicki i Rząśnia -powiat pajęczański), które otrzymały najwyższe kwoty z funduszy strukturalnych wraz z FS i nie wpłynęło to istotnie na zmiany ich wskaźników rozwoju, co potwierdza fakt znacznie mniejszego oddziaływania wybranych środków unijnych na poziom rozwoju gmin wiejskich.

Ryc. 4. Związek między dofinansowaniem UE (fundusze EFRR, EFS, FS) a rozwojem społeczno-gospodarczym w gminach wiejskich woj. łódzkiego, 2013 r.

Podsumowanie

Przeprowadzone badania pozwalają stwierdzić, że:

- absorpcja środków przez samorządy gmin wiejskich woj. łódzkiego pochodzących z dofinansowania w ramach funduszy (EFRR, EFS i FS) jest generalnie niewielka oraz zróżnicowana ilościowo i przestrzennie;
- gminy wiejskie regionu reprezentują zróżnicowany poziom rozwoju społeczno-gospodarczego; rozpiętość wskaźnika syntetycznego w 2008 r. między gminą najsłabszą (Nowa Brzeźnica) i najlepszą (Inowłódz) wynosił – 7,4 pkt, a w 2013 r. między gminą najsłabszą (Łanięta) i najmocniejszą (Kleszczów) – 12,7 pkt, co

może wskazywać na proces pogłębiania się nierówności rozwoju społeczno-gospodarczego między gminami wiejskimi;

- w ciągu pięciu lat we wszystkich gminach wiejskich nastąpił wzrost poziomu rozwoju, ale był on zróżnicowany przestrzennie (większy w gminach położonych w północnej, wschodniej i południowo wschodniej części regionu) oraz ilościowo – nieco szybszy w gminach słabych, a wolniejszy w silnych (wzrost w gminie najsłabszej Nowa Brzeźnica wynosił 4,8 pkt, a w gminie najlepszej Inowłódz – 2,8 pkt);
- nie stwierdzono związku statystycznego między absorpcją środków unijnych (pochodzących z badanych funduszy) a wzrostem poziomu rozwoju społeczno-gospodarczego gmin wiejskich (wyrażonym wzrostem sumy zestandaryzowanych zmiennych).

Hipoteza pierwsza nie została potwierdzona, ponieważ poziom rozwoju gmin wiejskich nie jest bezpośrednim skutkiem wysokości absorpcji środków pochodzących z rozpatrywanych funduszy unijnych przez wiejskie jednostki samorządowe.

Hipoteza druga została także sfalsyfikowana, co wynika z nieprawdziwości hipotezy pierwszej. Ograniczony wpływ badanych funduszy na rozwój poziomu społeczno-gospodarczego gmin nie może istotnie przyczyniać się do zmiany przestrzennej struktury nierówności. Zmiana istniejących nierówności lub ich wyrównywanie, stanowi efekt innych czynników rozwoju, w tym zapewne innych funduszy unijnych.

Reasumując można stwierdzić, że absorpcja środków z funduszy unijnych, takich jak EFRR, EFS oraz Fundusz Spójności, przez samorządy gminne ma znacznie słabsze oddziaływanie na poziom rozwoju obszarów wiejskich, niż środki skierowane bezpośrednio, głównie z instrumentów finansowych Wspólnej Polityki Rolnej oraz funduszu strukturalnego skierowanego bezpośrednio na rozwój obszarów wiejskich, tzn. Europejskiego Funduszu Rolnego Rozwoju Obszarów Wiejskich. Na rozwój społeczno-gospodarczy gmin wiejskich duży wpływ mają również projekty realizowane z EFRR i EFS, przede wszystkim przez przedsiębiorstwa komercyjne, fundacje czy organizacje pozarządowe, których siedziba znajduje się na terenie gminy wiejskiej.

Literatura

- Biczkowski M., 2013, *Fundusze unijne jako czynnik rozwoju regionalnego w odniesieniu do koncepcji rozwoju neoendogenicznego*, [w:] *Regionalny wymiar przemian polskiej wsi – aspekty przestrzenno-ekonomiczne*, M. Wójcik (red.). SOW, t. XXXIV, Warszawa.
- Czapiewska G., 2011, *Wpływ środków Unii Europejskiej na pobudzenie inicjatyw społeczności wiejskich obszarów peryferyjnych województwa zachodniopomorskiego*, [w:] *Wiejskie obszary peryferyjne – uwarunkowania i czynniki aktywizacji*, M. Wesołowska (red.). SOW, t. XXVI, Warszawa.

- Hellwig Z., 1968, *Zastosowanie metody taksonomicznej do typologicznego podziału krajów ze względu na poziom ich rozwoju oraz zasoby i strukturę wykwalifikowanych kadr*. Przegląd Statystyczny, t. 15, nr 4, PWN, Warszawa.
- Kacprzak E., Kołodziejczak A. (red.), 2010, *Rola środków Unii Europejskiej w rozwoju obszarów wiejskich*. SOW, t. XXIV, Warszawa.
- Kamiński R., 2010, *Rola kapitału społecznego i instytucjonalnego w procesie rozwoju obszarów wiejskich*, [w:] *Przestrzenne, społeczno-ekonomiczne zróżnicowanie obszarów wiejskich w Polsce. Problemy i perspektywy rozwoju*, M. Stanny, M. Drygas (red.). Wyd. IRWiR PAN, Warszawa, s. 171–176.
- Kłodziński M., 2006, *Aktywizacja społeczno-gospodarcza gmin wiejskich i małych miast*. Wyd. IRWiR PAN, Warszawa, s. 177–240.
- Kołodziejczak A., 2014, *Wpływ instrumentów polityki spójności UE na rozwój obszarów wiejskich w województwie wielkopolskim*, [w:] *Polityka spójności UE a rozwój obszarów wiejskich. Stare problemy i nowe wyzwania*, W. Kamińska, K. Heffner (red.). Studia KPZK PAN, t. CLVI, Warszawa.
- Koter M., Liszewski S., Suliborski A. (red.), 2000, *Łódź i region Polski Środkowej*. Podręcznik wiedzy o regionie dla liceów. Wyd. ŁTN, Łódź.
- Rudnicki R., 2007, *Przyrodnicze uwarunkowanie zróżnicowania przestrzennego procesu absorpcji funduszy Unii Europejskiej w rolnictwie polskim*, [w:] *Przyrodnicze uwarunkowania rozwoju obszarów wiejskich*, S. Grykień, W. Hasiński (red.). SOW, t. XII, Warszawa.
- Rudnicki R., 2014, *Przemiany struktury zasiewów w rolnictwie polskim w warunkach oddziaływania instrumentów Wspólnej Polityki Rolnej (lata 2002–2010)*, [w:] *Polityka spójności UE... op. cit.*
- Suliborski A., Wójcik M. (red.), 2014, *Dysproporcje społeczne i gospodarcze w przestrzeni Łodzi. Czynniki, mechanizmy, skutki*. Wyd. UŁ, Łódź.
- Tobiasz-Lis P., 2014, *Dysproporcje w przestrzeni miejskiej. Ujęcie teoretyczne*, [w:] *Dysproporcje społeczne i gospodarcze w przestrzeni Łodzi. Czynniki, mechanizmy, skutki*, A. Suliborski, M. Wójcik (red.). Wyd. UŁ, Łódź.
- Wójcik M., 2008, *Przemiany społeczno-gospodarcze wsi aglomeracji łódzkiej w okresie transformacji ustrojowej*. Wyd. UŁ, Łódź.
- Wójcik-Augustyniak M. (red.), 2004, *Absorpcja unijnych środków finansowych wspierających rozwój obszarów wiejskich*. Wyd. Akademii Podlaskiej, Siedlce.
- Zawalińska K., 2010, *Regionalne zróżnicowanie absorpcji wsparcia unijnego dla polskiej wsi i jego skutki dla rozwoju społeczno-gospodarczego Kraju*, [w:] *Przestrzenne, społeczno-ekonomiczne zróżnicowanie obszarów wiejskich... op. cit.*
- Zawalińska K., 2011, *Wpływ WPR na rozwój gospodarczy regionów Polski*, [w:] *Rozwój obszarów wiejskich w Polsce. Diagnozy, strategie, koncepcje polityki*, I. Nurzyńska, M. Drygas (red.). Wyd. IRWiR PAN, Warszawa.